

صندوق‌های اعتبارات خرد و توانمندی زنان روستایی

منصوره نورائی^۱، حشمت‌اله سعدی^۲

موسسه عمران و توسعه همدان

mnourae@yahoo.com

چکیده

نظام اعتبارات خرد یکی از راهکارهای مطرح شده در چند دهه اخیر به منظور تسریع فرایند سرمایه‌گذاری و تقویت بنیاد مالی و پس‌انداز در مناطق روستایی و نهایتاً توانمندسازی جوامع روستایی و فقرزدایی از طریق ارتقاء بهره‌وری بوده است. به دنبال موفقیت رویکرد جدید تأمین مالی خرد در سطح جهان، طرح تشکیل صندوق‌های اعتبارات خرد زنان روستایی در ایران، توسط دفتر امور زنان روستایی و عشایری وزارت جهاد کشاورزی پیگیری شد. در همین راستا هفت صندوق در استان همدان و با ۲۵۵ نفر عضو تشکیل شد. در این تحقیق با روش پیمایشی، تأثیر صندوق‌های اعتبارات خرد بر توانمندی‌های زنان روستایی بررسی شد. جامعه آماری تمامی اعضاء صندوق‌های اعتبارات خرد زنان روستایی استان همدان بود. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که فعالیت در این صندوق‌ها بر توانمندی‌های زنان روستایی عضو تأثیر معناداری دارد. نتایج حاصل از تحلیل عاملی نشان می‌دهد که شاخص‌های توانمندی‌های اقتصادی زنان از جمله درآمد، پس‌انداز، هزینه‌های مصرف، دارایی‌ها و ... ۲۰/۴۷ درصد، شاخص‌های توانمندی‌های اجتماعی زنان از جمله قدرت تصمیم‌گیری زنان، روحیه کار و تلاش آنان، خودباوری و ... ۱۹/۵۱ درصد و شاخص‌های توانمندی‌های آموزشی (فرهنگی) همچون آشنایی با کسب و کار جدید، استفاده از نشریات ترویجی و ارتباط با کارشناسان ... ۱۱/۰۲ درصد از واریانس کل جامعه را تبیین می‌کنند.

واژه‌های کلیدی: اعتبارات خرد، صندوق اعتبارات خرد، توانمندسازی، استان همدان

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد توسعه روستایی، موسسه عمران و توسعه همدان
^۲ دانشیار دانشکده کشاورزی، دانشگاه بوعلی سینا همدان

۱- مقدمه

نظام اعتبارات خرد^۱ یکی از راهکارهای مطرح شده در چند دهه اخیر به منظور تسریع فرایند سرمایه‌گذاری و تقویت بنیاد مالی و پس‌انداز در مناطق روستایی و نهایتاً توانمندسازی جوامع روستایی و فقرزدایی از طریق ارتقاء بهره‌وری بوده است (مافی، ۱۳۸۶: ۶). اعتبارات خرد برای تأمین مالی به کسانی است که به طور معمول نمی‌توانند از خدمات نهادهای رسمی متداول استفاده نمایند و هدف اصلی آن گردآوری ظرفیت‌ها و توانایی‌ها برای تولید ثروت در میان کارآفرینان فقیر و تأمین منابع پایدار امرار معاش برای ساکنان روستایی است (فاسورانتی^۲، ۲۰۱۰: ۳).

۱-۱- بیان مسئله:

در دنیای کنونی، دستیابی به اهداف توسعه بدون در نظر گرفتن قشر زنان امکان‌پذیر نیست زیرا در مناطق روستایی، زنان در تولید محصولات کشاورزی از نقش عمده‌ای برخوردارند (طالب و نجفی‌اصل، ۱۳۸۶: ۱). مشارکت زنان روستایی در فعالیتهای کشاورزی بیشتر از آنی است که آمارها ارائه می‌دهند، این امر از آنجا منشاء می‌گیرد که بیشتر کارهای انجام شده توسط زنان در مزرعه و خانه به عنوان کارهای روزمره تلقی می‌شوند، در حالی که زنان روستایی دانش بومی، مهارت، توانایی و منابعی را در اختیار دارند که می‌تواند آنها را در ایجاد و مدیریت فعالیتهای درآمدزا کمک کند (ساتیاباما^۳، ۲۰۱۰: ۲). عدم دسترسی زنان روستایی به عوامل تولید از جمله زمین، اعتبار و خدمات توسعه‌ای و ترویجی از مهمترین مسائلی است که مانع از ایفای نقش زنان در توسعه می‌گردد. (زرافشانی و همکاران، ۱۳۹۱: ۲).

در پی موفقیت برنامه‌های تأمین مالی خرد در سطح جهان، طرح‌هایی در این زمینه در ایران اجرا شده است. از میان این طرح‌ها، که دولت آن را حمایت و اجرا کرده است، می‌توان از صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی نام برد که از سال ۱۳۷۹ تا کنون در دستور کار دفتر امور زنان روستایی و عشایری وزارت جهاد کشاورزی قرار گرفته است (علاءالدینی و جلالی موسوی، ۱۳۸۹: ۳). صندوق‌های اعتبارات خرد، با جمع‌آوری پس‌اندازهای اندک زنان روستایی و سازماندهی این منابع مالی در فعالیتهای درآمدزا با ارجحیت کشاورزی، سعی دارند ضمن حمایت مالی آنان در مسیر تولید، روحیه همیاری و خودیاری آنان را تقویت نموده و موجب ارتقاء اعتماد به نفس و موقعیت اجتماعی آنان شود. در حال حاضر بیش از ۷۲۲ صندوق در استانهای مختلف کشور، با بیش از ۲۱ هزار نفر عضو مشغول فعالیت و ارائه خدمات مالی به زنان روستایی هستند، از جمله در استان همدان نیز از سال ۱۳۸۲ تا کنون ۷ صندوق اعتبارات خرد ویژه زنان روستایی مشغول فعالیت می‌باشند (دفتر امور زنان روستایی و عشایری، ۱۳۹۲).

از آنجا که فعالیت این صندوق‌ها تأثیرات گوناگونی بر زندگی فردی و اجتماعی زنان روستایی عضو دارد این پژوهش در نظر دارد تا به بررسی توانمندی‌های حاصل از فعالیت زنان روستایی در این صندوق‌ها در استان همدان بپردازد.

^۱ Microcredit^۲ Fasoranti^۳ Sathiabama

۲-۱- اهمیت موضوع:

برنامه‌های اعتبارات خرد با هدف بهبود وضعیت اقتصادی، کاهش بیکاری و بوجود آوردن اشتغال به صورت خوداشتغالی و کارآفرینی، محو نابرابری‌های اجتماعی و کاهش فقر در مناطق شهری و روستایی و همچنین افزایش مشارکت زنان در بازار کار در بسیاری از کشورهای دنیا اتخاذ شده است (حسن‌زاده و همکاران، ۱۳۸۵: ۵). فقرزدایی، کاهش آسیب-پذیری و توانمندسازی زنان از مهمترین آثار عرضه خدمات مالی به اقشار آسیب‌پذیر به ویژه زنان فقیر شناخته می‌شود (علاءالدینی و جلالی موسوی، ۱۳۸۹: ۲).

مجمع عمومی سازمان ملل در پنجاه و سومین اجلاس خود در ۱۵ دسامبر ۱۹۹۸ برای نشان دادن اهمیت هرچه بیشتر اعتبارات خرد، سال ۲۰۰۵ را به عنوان سال اعتبارات خرد نامگذاری کرد تا برنامه‌های اعتبارات خرد در سطح جهان مورد توجه و تأکید بیشتر قرار گیرند (بختیاری، ۱۳۸۹: ۳).

اعتبارات خرد به عنوان یک گزینه می‌تواند سرمایه لازم برای زنان را ایجاد کند و عاملی برای حمایت از واحدهای کوچک بهره‌بردار، ایجاد فرصت‌های شغلی برای زنان روستایی، جلوگیری از مهاجرت روستاییان و نهایتاً تعمیم عدالت اجتماعی باشد (یعقوبی، ۱۳۸۴: ۱). در یک چشم‌انداز کلی می‌توان از طرح اعتبارات خرد برای حل مسائل مبتلا به محدودیت-های اقتصادی زنان روستایی به نحوی بهره‌بردار کرد که آنان را در بستر رشد اقتصادی به توانمندیهای اجتماعی نیز نایل نماید (نجفی، ۱۳۸۶: ۲۲). از آنچه که تاکنون گفته شد می‌توان به این مهم دست یافت که یکی از مهمترین رسالت‌های صندوق اعتبارات خرد، توانمندسازی زنان روستایی در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، خانوادگی، سیاسی، قانونی و روانشناختی است (زرافشانی و همکاران، ۱۳۹۱: ۳).

۳-۱- اهداف

افزایش شناخت و آگاهی در زمینه آثار اقتصادی و اجتماعی صندوق‌های اعتبارات خرد زنان روستایی از یک سو، و از سوی دیگر کمک به دست‌اندرکاران اجرای طرح اعتبارات خرد روستایی به منظور سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی اجرایی مناسب برای فراهم آوردن زمینه مشارکت زنان روستایی و برخوردار از مزایای مشارکت جهت ارتقاء موقعیت اجتماعی و اقتصادی آنان، هدف کلی این تحقیق می‌باشد. در عین حال اهداف اختصاصی این طرح عبارتند از:

- مطالعه آثار مختلف اقتصادی صندوق‌های اعتبارات خرد در زندگی زنان روستایی عضو
- مطالعه آثار مختلف اجتماعی صندوق‌های اعتبارات خرد در زندگی زنان روستایی عضو

۲- مبانی نظری تحقیق

با توجه به اهداف برنامه‌های اعتبارات خرد در مبارزه با فقر و توانمندسازی جوامع روستایی، بررسی آثار مختلف این برنامه‌ها بر روی گروه‌های هدف همواره دغدغه صاحب‌نظران و اندیشمندان توسعه روستایی بوده‌است. بخصوص سازمان‌های غیردولتی و بین‌المللی کمک کننده به دنبال این موضوع هستند که آیا کمک‌های آنان به دست گروه‌های هدف رسیده‌است و آیا اهداف مورد انتظار این برنامه‌ها حاصل شده‌است. بعلاوه این که روش‌های گوناگون اجرای برنامه‌های اعتبارات خرد، تأثیرات مهم اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و متفاوتی را در جوامع محلی برجا می‌گذارد که در جای خود بسیار مهم خواهد بود.

۱-۲- نقش اعتبارات در توسعه روستایی

با توجه به شکست استراتژی‌های مختلف توسعه روستایی در ریشه‌کنی فقر و توانمندسازی جوامع روستایی، نظام اعتبارات خرد یکی از راهکارهای مطرح شده در چند دهه اخیر به منظور تسریع فرایند سرمایه‌گذاری و تقویت بنیاد مالی و پس‌انداز در مناطق روستایی و نهایتاً توانمندسازی جوامع روستایی و فقرزدایی از طریق ارتقاء بهره‌وری بوده است (مافی، ۱۳۸۶: ۶). توسعه روستایی چند بعدی است که هدف آن بهبود و ارتقاء کیفیت زندگی اقشار فقیر و آسیب‌پذیر روستایی است. فرایندی است که با بهره‌گیری از سازو کارهایی چون برنامه‌ریزی، سازماندهی، تقویت خودتکایی فردی و جمعی، ایجاد دگرگونی در ساختار ذهنی و اجتماعی روستائیان و تلاش در بالا بردن استفاده بهینه از قابلیت‌ها و منابع محلی از طریق مشارکت مردمی تکمیل می‌گردد (بهرامی، ۱۳۸۹: ۵).

یکی از راهکارهای مناسب برای دستیابی به توسعه و پیشرفت اقتصادی، بکارگیری نظام‌های مالی کارا جهت به جریان انداختن سرمایه‌های راکد و اندک در جامعه است، زیرا این نظام‌ها بواسطه کارکردهای اساسی خود، یعنی گردآوری پس-اندازها از منابع متنوع خصوصی و هدایت آنها به سرمایه‌گذاری‌های تولیدی و مولد و نه صرفاً درآمدزا، ضمن روان کردن مبادلات کالاها و خدمات، باعث کاهش ریسک و هزینه‌های تأمین سرمایه می‌شوند و در نهایت به واسطه تراکم سرمایه و نوآوری‌های فنی، آثار درخور توجهی بر ایجاد فرصت‌های جدید شغلی و افزایش ظرفیت‌های درآمدی می‌گذارند (حسن‌زاده و قویدل، ۱۳۸۴: ۱).

ضرورت دستیابی به اعتبارات در مناطق روستایی عبارت است از:

۱. از نظر اقتصادی، برای جلوگیری از کاهش میزان تولید روستائیان که بخشی از مواد غذایی مورد نیاز افراد کشور و مواد اولیه صنایع کشور را تأمین می‌کنند و از محل صدور محصولات آن درآمدهای ارزی نصیب کشور می‌شود، لازم است در تقویت بنیه مالی آنها اقدام لازم به عمل آید،
۲. یکی از علل مهاجرت روستائیان به شهرها، عدم سرمایه‌گذاری در محیط‌های روستایی است، لذا تأمین اعتبارات و سرمایه می‌تواند در کاهش مهاجرت‌های روستایی موثر باشد،
۳. در نواحی روستایی که بیکاری اعم از آشکار و پنهان در سطح وسیعی از اقشار جامعه بخصوص جوانان و زنان روستایی وجود دارد، ضرورت تأمین اعتبارات جهت ایجاد فرصت‌های شغلی برای نیروی کار عظیم و فراوان روستایی کاملاً احساس می‌شود (رستمی، ۱۳۸۵: ۲).

۲-۲- مشکلات دسترسی به اعتبارات در توسعه روستایی

یکی از مهمترین موانع فراروی توسعه در نواحی روستایی کشور، مشکل تأمین اعتبار و سرمایه است در حالی که نظامهای نامناسب مالی در روستاها، زمینه را برای ورود دلالتان و افراد سودجو و وابسته شدن روستائیان به آنها فراهم کرده است (قدیری و یاری حصار، ۱۳۸۷: ۴). توسعه نیافتگی بازارهای مالی در کشورهای کم‌درآمد و در حال توسعه، استفاده از اعتبارات و خدمات مالی را برای گروههای کم‌درآمد و فقیر به ویژه برای روستائیان با ریسک چشمگیری همراه کرده است (حسن زاده و قویدل، ۱۳۸۴: ۲). تأمین مالی در کشورهای در حال توسعه از جمله کشور ما دارای مشکلات خاصی است که عموماً به ساختار ناقص بازارهای مالی آن کشورها ارتباط می‌یابد، عمده‌ترین این مشکلات عبارتند از:

۱. وجود بازارهای ناقص و ناکارآمد،
۲. ساختار دوگانه بازارهای مالی رسمی و غیررسمی،
۳. عملکرد ضعیف نهادهای مالی دولتی،
۴. ساختار ناقص اطلاعات در جوامع روستایی و فقیر،
۵. عدم کارایی در تجهیز پس‌اندازهای خصوصی،
۶. هزینه مبادله بالا و عدم وجود وثایق معتبر (بختیاری، ۱۳۸۹: ۵)

۲-۳- تأمین مالی خرد^۱، راهکار مناسب برای تأمین مالی توسعه روستاها

در راستای رویکرد جدید تأمین مالی در مناطق روستایی و فقیر، تأمین مالی خرد، شیوه‌ای نوین است که همواره از آن به صورت ابزاری برای مبارزه با فقر و کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای نام برده می‌شود. در این شیوه افراد فقیر تأمین مالی می‌شوند تا بتوانند درآمد مختصر خود را افزایش داده و امنیت مالی بیشتری برای خانواده‌هایشان فراهم سازند (حسن‌زاده و همکاران، ۱۳۸۵: ۵). واژه تأمین مالی خرد مفهوم وسیعی را دربرمی‌گیرد و شامل طیف وسیعی از پس‌اندازها، وام‌ها، خدمات پرداخت، انتقال وجه و بیمه برای فقرا و خانواده‌های کم‌درآمد و کسب و کارهای کوچکشان می‌شود (کوتاری و گوپتا، ۲۰۰۷: ۱).

در ایران با توجه به درآمد کم کشاورزان به ویژه کشاورزان کوچک که بخش اصلی کشاورزان ایران را تشکیل می‌دهند، نمی‌توان انتظار داشت که نیازهای مالی و کمبود سرمایه را خود آنان برطرف کنند (نجفی و یعقوبی، ۱۳۸۴: ۳). در عین حال موسسات مالی روستایی به دلیل سیاست‌های ناکارآمد، تنها به بخش کوچکی از بازار هدف دست یافته‌اند. ثروتمندان و کسانی که ارتباطات سیاسی دارند، بهره‌برداران اصلی بیشتر برنامه‌های اعتباری‌اند و نرخ بهره یارانه‌ای، رانت‌جویی را تشویق می‌کند، در نتیجه مزایای سرمایه‌های ارزان به‌ندرت به مشتریان فقیر می‌رسد (حسن‌زاده و قویدل، ۱۳۸۴: ۱۹).

قدیری و یاری حصار (۱۳۸۷: ۵)، برخی از مهمترین ضرورت‌های ایجاد موسسات مالی خرد در روستاها را چنین برشمرده‌اند:

۱. نبود تشکلهای و نهادهای تعاونی در زمینه اخذ و ارائه وام و سایر منابع اعتباری،

^۱ Microfinance

اولین همایش ملی زن و توسعه پایدار روستایی

۲. ارائه نکردن خدمات آموزشی به روستائیان در زمینه نحوه استفاده از سرمایه و اعتبار،
۳. بی‌توجهی به تأمین اعتبارات خرد و سرمایه‌های اندک روستایی،
۴. نبود موسسات مختلف مالی در زمینه تأمین اعتبار و سرمایه در نواحی روستایی،
۵. دسترسی نداشتن زنان روستایی به منابع مالی و اعتباری،
۶. پیچیدگی سازوکارهای اخذ اعتبار در نواحی روستایی،
۷. مشکل تأمین وثیقه و ضامن برای روستائیان،
۸. عدم مشارکت بانکها در تأمین اعتبار پروژه‌های روستایی،
۹. انعطاف‌ناپذیری نظام‌های بانکی در نحوه تخصیص و توزیع اعتبارات روستایی.

با توجه به ساختار جمعیت فقیر در کشورهای در حال توسعه و تمرکز آنها در بخش روستایی، موسسات تأمین مالی خرد می‌توانند نقش بسیار موثری در توسعه بازارهای مالی ایفا کنند و ابزاری به منظور افزایش رشد و توسعه اقتصادی باشند. این نهادها با ارائه خدمات مالی در سطح بسیار کوچک، اعم از اعطای اعتبارات اولیه یا تجهیز پس‌اندازهای کوچک افراد، موجب رشد و توسعه اقتصادی می‌شوند. به طور کلی توسعه و گسترش موسسات تأمین مالی خرد موجب می‌شود که نیازهای سرمایه‌ای کارفرمایان خرد تأمین شود و فرصت‌های مناسب سرمایه‌گذاری برای این سرمایه‌ها فراهم گردد، همچنین فرصت پس‌انداز برای افراد پدید آید و با ادامه فعالیت درازمدت این موسسات، عادلانه‌تر شدن توزیع درآمد صورت گیرد (حسن‌زاده و قویدل، ۱۳۸۴: ۳).

۴-۲- صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی

دفتر امور زنان روستایی و عشایری وزارت جهاد کشاورزی بنا به اهمیت بهبود وضعیت اقتصادی کشور و کاهش بیکاری، عدالت اجتماعی و کاهش فقر در مناطق روستایی، پروژه تشکیل صندوق‌های اعتبارات خرد زنان روستایی را با بهره‌گیری از تجربه گرامین بانک، به طور آزمایشی در سال ۱۳۷۹ در روستای فیروزجاه از توابع شهرستان بابل در استان مازندران آغاز کرد و ۵۲ نفر از زنان روستا به عضویت صندوق درآمدند. از آنجا که استان‌های کشور ماهیت متفاوتی به لحاظ اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دارند، در پی این تجربه دفتر امور زنان اقدام به تأسیس این صندوق‌ها در دیگر نقاط کشور نمود. مهمترین اهداف تشکیل صندوق‌های اعتبارات خرد زنان روستایی عبارتند از:

۱. توانمند سازی جامعه محلی از طریق ایجاد بستری مناسب برای مشارکت جمعی زنان در قالب گروه‌های اعتبار و پس‌انداز،
۲. ارتقاء مهارت‌های فردی و اجتماعی زنان روستایی از طریق برنامه‌های آموزشی،
۳. تجهیز پس‌انداز خانوارهای روستایی در جهت تأمین مالی فعالیت‌های درآمدزا،
۴. افزایش درآمد خانوارهای کم درآمد از طریق پرداخت وام‌های کوچک برای انجام فعالیت‌های درآمدزا (اساسنامه صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی، ۱۳۸۶).

۳- پیشینه تحقیق

بسیاری از پژوهش‌ها در راستای بررسی آثار اجتماعی و اقتصادی برنامه‌های اعتبارات خرد در جوامع محلی و پیامدهای آن بر معیشت و رفاه نسبی خانواده‌ها می‌باشد، از جمله فاسورانتی (۲۰۱۰: ۱) در مطالعه موردی خود در مناطق روستایی نیجریه به این نتیجه رسیده است که برنامه اعتبار خرد، آثار مثبتی روی شاخص‌های اقتصادی خانوار مثل درآمد، پس‌انداز، هزینه‌های مصرف و کسب سرمایه داشته است و شروع برنامه در مناطق مورد مطالعه موجب بهبودی قابل توجهی در استانداردهای زندگی افراد شده است. بطور کلی می‌توان گفت استفاده از طرح‌های اعتبارات خرد موجب کاهش فقر بوسیله ترغیب افراد به فعالیتهای اقتصادی مناسب در مناطق روستایی شده است. لی و همکاران^۱ (۲۰۱۱: ۷) اعتقاد دارند که مشارکت در برنامه‌های اعتبارات خرد می‌تواند به بهبود رفاه خانوارها از طریق افزایش درآمد و مصرف کمک کند. همچنین سرمایه‌گذاری وام‌های اعتبارات خرد در فعالیتهای درآمدزا مثل کشاورزی باعث بهبود معیشت آنها شده است. در عین حال چون در برنامه مورد مطالعه گروههای فقیر مورد هدف نبوده‌اند پس لزوماً افزایش درآمد و مصرف خانوارهای مورد مطالعه به معنای تأثیر اعتبارات خرد بر کاهش فقر نخواهد بود.

در بررسی دیگر، ساتیاباما (۲۰۱۰: ۱) اذعان می‌دارد که تشکیل گروه‌های خودیار در برنامه‌های اعتبارات خرد هند راه را برای استقلال اقتصادی زنان هموار می‌کند. اعضاء این گروه‌ها در کارآفرینی‌های کوچک خود مشغول شده و از این طریق موجب استقلال خود و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید برای دیگران شده‌اند. پانجایتان و کلود^۲ (۱۹۹۹: ۱۰) از مطالعه برنامه‌های اعتبارات خرد اندونزی نتیجه می‌گیرند که این برنامه‌ها سبب افزایش مشارکت زنان در تصمیم‌گیری‌های مهم خانواده مثل کاهش باروری، تغذیه و تحصیل فرزندان شده است و بطور کلی سبب افزایش رفاه در خانوارهای فقیر می‌شود. پیت و همکاران^۳ (۲۰۰۳: ۳۰) نیز در گزارش تحقیق شماره ۲۹۹۸ خود به بانک جهانی، اذعان می‌دارند که اعتبارات خرد موجب کاهش آسیب‌پذیری خانواده‌ها، بهبود وضعیت زنان و کودکان در کنار توانمندسازی آنان شده است. پیت و خاندکر^۴ (۱۹۹۶: ۱) نیز به تأثیر مثبت اعتبارات خرد در بهبود معیشت خانواده‌ها به صورت افزایش درآمد، دارایی و مصرف تأکید کرده‌اند.

در بسیاری از تحقیقات صورت گرفته در زمینه اعتبارات خرد، آثار مختلف اجرای این برنامه‌ها مورد مطالعه قرار گرفته است به طوری که در کنار آثار اقتصادی آن، اثرات اجتماعی نیز همچون توانمندسازی زنان و مشارکت آنها مورد بررسی بوده است. مداحی (۱۳۹۰: ۳۳) در بررسی اثربخشی صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی در چهار استان خراسان رضوی، کرمانشاه، مازندران و هرمزگان به این نتیجه رسیده است که صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و بهداشتی در زندگی زنان روستایی تأثیر گذاشته است و بیشترین اثربخشی در ابعاد اجتماعی و بهداشتی بوده است. معظمی و رحیمی (۱۳۸۴: ۱) به منظور بررسی پوشش و پایداری صندوق اعتبارات خرد روستایی، دریافته‌اند که برنامه اعتبارات خرد نه تنها سبب اشتغال پایدار گردیده، بلکه موجب افزایش دسترسی زنان کم‌درآمد و سرپرست خانوار به خدمات مالی نیز شده است، به طوری که ۸۰٪ از افراد مورد مطالعه در گذشته به هیچ نوع وامی دسترسی نداشته‌اند. لذا این وام‌ها سبب کاهش فقر، افزایش درآمد و میزان دارایی زنان روستایی شده است.

^۱ Li and et al^۲ Panjaitan and Cloud^۳ Pith and et al^۴ Pith and Khandker

اولین همایش ملی زن و توسعه پایدار روستایی

در ارزشیابی مشارکتی طرح صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی توسط نجفی (۱۳۸۶: ۱۲۴) وی اذعان داشته است که فعالیت‌های این صندوق‌ها دارای آثار مثبت اقتصادی و اجتماعی چون اشتغالزایی، کسب درآمد، تشویق به پس‌انداز، افزایش دانش و اطلاعات اعضا، کارگروهی، تصمیم‌گیری جمعی و بوده‌است. سعدی و عرب مازار (۱۳۸۴: ۲) نیز علاوه بر بررسی عوامل موفقیت اعتبارات خرد در توانمندی زنان روستایی، نتیجه می‌گیرند که این طرح نه فقط در افزایش درآمد و قدرت اقتصادی خانوار تا حدودی موثر بوده است بلکه توانسته رضایت زنان گروه هدف و خانواده‌های آنان را نیز افزایش دهد.

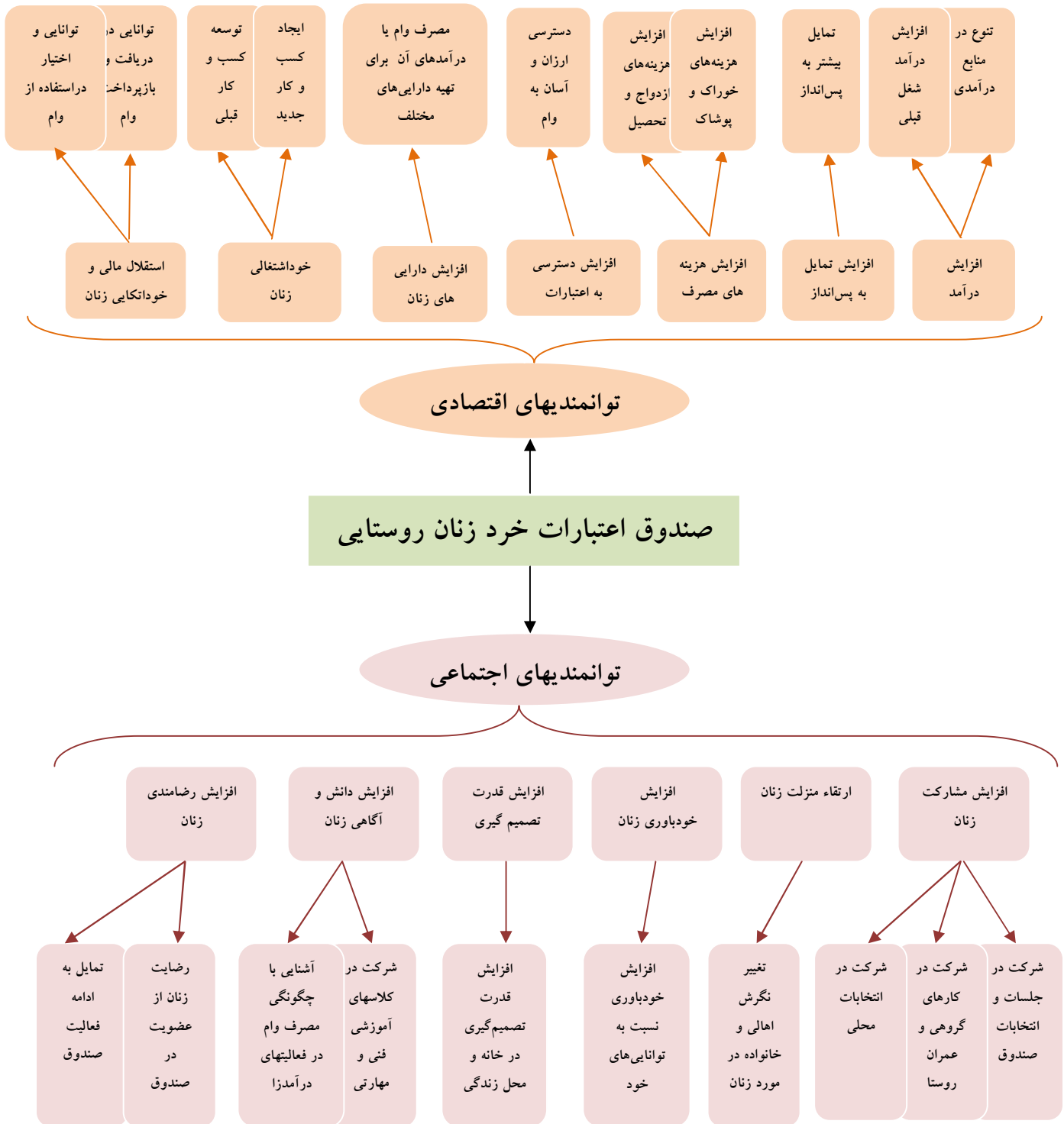
رحمانی و همکاران (۱۳۸۹: ۱) یافته‌اند که با واگذاری اعتبارات خرد به زنان، از مخاطرات مالی خانواده کاسته شده و با حضور زنان در قالب گروه‌های داوطلب، این شبکه خرده‌وآمدهی به صورت مرکزی برای تجمع زنان و تبادل نظرات و عقاید و نیز همدلی آنها درآمده و از این رهگذر به بازسازی شبکه‌های اجتماعی و همسایگی تخریب شده در جریان زلزله بم یاری رسانده شده است. همچنین مشارکت‌پذیری، اعتماد اجتماعی، ارتقاء شخصیت زنان در میان اطرافیان و احساس رضایتمندی ایجاد شده در این گروه‌ها نقش مهمی در بازسازی روانی پس از زلزله دارد. همچنین خزاعی (۱۳۷۸: ۱) بیان می‌کند که از جمله آثار تشکیل صندوق مشارکت زنان روستایی استفاده بهینه از پس‌اندازهای کوچک و بکارگیری نیروی کار زنان در جهت ایجاد مشاغل خانگی برای آنان و در نتیجه کاهش فقر است.

در برخی از تحقیقات تأثیر اعتبارات خرد بر اشتغال نیز مورد توجه محقق بوده است. یعقوبی (۱۳۸۴: ۱۹) اذعان می‌دارد که اعتبارات خرد بیشترین تأثیر را در زمینه بالا بردن اعتماد گروهی در بین زنان داشته است. همچنین ایجاد احساس قوی بودن برای توانایی انجام کار، افزایش مهارت مدیریت زندگی، افزایش اعتماد به نفس، آگاه‌سازی زنان از توانایی‌های بالقوه خود و بهبود منزلت زنان در خانواده در رده‌های بعدی قرار داشتند. فقیری و زرافشانی (۱۳۹۰: ۴) نیز دریافته‌اند برگزاری آموزش مهارت‌های کارآفرینانه برای اعضا صندوق‌های اعتبارات خرد و همچنین افزایش میزان وام‌های اعطایی نقش موثری در راه‌اندازی مشاغل درآمدزا و در نتیجه توانمندسازی زنان روستایی دارد.

نادری مهدیی (۱۳۸۱: ۸) ایجاد صندوق‌های اعتباری خودگردان محلی را، البته با حمایت اولیه دولتی، یکی از راهکارهای رفع مشکل اعتبارات برای روستائیان و کارآفرینان روستایی و موجب رونق صنایع روستایی می‌داند. زرافشانی و همکاران (۱۳۹۱: ۱۶) در رتبه‌بندی صندوق‌های اعتبارات خرد استان کرمانشاه به این نتیجه رسیده‌اند که این صندوق‌ها موجب توانمندی‌های اقتصادی، اجتماعی و خانوادگی زنان روستایی عضو شده است. در پژوهش دیگری که توسط علاء‌الدینی و جلالی‌موسوی (۱۳۸۹: ۱) صورت گرفته، آثار برنامه‌های اعتبارات خرد بر شرکت‌کنندگان، به ویژه بر سه جنبه از زندگی آنها یعنی ابعاد مادی فقر، آسیب‌پذیری و توانمندسازی زنان ارزیابی شده است.

با توجه به مبانی نظری این پژوهش و بررسی سایر تحقیقات منتشر شده در زمینه اعتبارات خرد و آثار مختلف آن در جوامع روستایی، مدل مفهومی تحقیق به صورت شکل زیر طراحی گردید.

اولین همایش ملی زن و توسعه پایدار روستایی

۴- روش تحقیق

این پژوهش از نوع کاربردی و روش مورد استفاده از نوع توصیفی - پیمایشی می‌باشد. جامعه آماری در این تحقیق، کلیه زنان روستایی عضو صندوق‌های اعتبارات خرد استان همدان می‌باشد. این صندوق‌ها در روستاهای پرلوک و کریم‌آباد شهرستان بهار، روستاهای مانیزان، انوج و پیروز شهرستان ملایرو روستای چورمق شهرستان رزن مستقر بوده‌اند و مجموعاً ۲۵۵ نفر عضو دارند. با توجه به محدود بودن جامعه تحقیق و به منظور استفاده از نظر حداکثر اعضا، از روش سرشماری برای تکمیل پرسشنامه بهره گرفته شد.

ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه بوده که برای بالا بردن دقت داده‌های گردآوری شده تکمیل پرسشنامه همراه با مصاحبه بوده است. پرسشنامه تحقیق با سوالات بسته‌پاسخ و بازپاسخ تنظیم گردیده و شامل ۳ بخش بوده است. بخش اول مربوط به ویژگیهای فردی پاسخ‌گویان و سوالاتی از قبیل سن، تحصیلات، وضعیت تأهل و..... می‌باشد. بخش دوم مربوط به بررسی فعالیت صندوق از نظر زنان روستایی عضو بوده است. بخش سوم نیز به سوالاتی در خصوص آثار مختلف اقتصادی و اجتماعی صندوق‌های اعتبارات خرد از دید اعضا اختصاص یافته است. در تهیه سوالات بسته پاسخ از مقیاس اندازه‌گیری لیکرت استفاده شد. برای تعیین روایی پرسشنامه از نظر اساتید و متخصصان رشته‌های ترویج و آموزش کشاورزی و توسعه روستایی استفاده گردید. به منظور تعیین پایایی پرسشنامه با انجام پیش‌آزمون به تعداد ۳۰ نفر، آلفای کرونباخ محاسبه شد که مقدار آن برای پرسشنامه این تحقیق برابر ۰/۸۹۶ بوده است که نشان می‌دهد ابزار گردآوری داده‌ها از پایایی قابل قبولی برخوردار است. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی و آمار استنباطی بهره گرفته شد. در آمار توصیفی از آماره‌های میانگین، انحراف معیار، واریانس، میانه، مد، کمینه و بیشینه و در آمار استنباطی از تحلیل عاملی استفاده شد.

۵- نتیجه‌گیری

۱-۵- یافته‌های توصیفی

نتایج حاصل از آمار توصیفی نشان می‌دهند که سن اعضاء حاضر در این پژوهش بین ۱۴ تا ۷۲ سال متغیر است. بیشترین فراوانی مربوط به گروه سنی ۳۰ تا ۴۰ سال (۳۴/۱ درصد) و کمترین فراوانی مربوط به گروه سنی کمتر از ۲۰ سال (۵/۹ درصد) می‌باشد. همچنین میانگین سنی اعضاء صندوق‌های اعتبارات خرد ۳۸/۰۶ سال می‌باشد. همچنین ۷۲/۲ درصد زنان روستایی حاضر در این پژوهش با فراوانی ۱۴۹ نفر متأهل، ۲۰/۵ درصد با فراوانی ۴۲ نفر مجرد و ۶/۸ درصد با فراوانی ۱۴ نفر بیوه می‌باشند. همچنین در بین اعضاء صندوق ۱۳/۷ درصد با فراوانی ۲۸ نفر سرپرست خانوار خود می‌باشند. بیشترین فراوانی مربوط به تحصیلات ابتدایی (۴۰ درصد) است و ۱۷/۱ درصد بی‌سواد، ۹/۳ درصد دارای تحصیلات در حد خواندن و

اولین همایش ملی زن و توسعه پایدار روستایی

نوشتن، ۱۳/۷ درصد دارای تحصیلات در حد سیکل و ۱۸ درصد دارای تحصیلات دیپلم و بالاتر می‌باشند. در این تحقیق نشان داده شده است که ۳۰/۷ درصد از شرکت کنندگان در پژوهش با فراوانی ۶۳ نفر، دارای خانواده کمتر از ۳ نفر می‌باشند. همچنین میانگین تعداد افراد خانواده اعضا ۴/۳۴ نفر است. میانگین تعداد فرزندان اعضا، ۲/۹۷ نفر است. همچنین کمترین تعداد فرزند ۰ و بیشترین تعداد فرزند ۸ نفر می‌باشد. نتایج این تحقیق نشان داد که ۵۵ نفر از اعضا (۲۶/۸ درصد) کمتر از ۳ سال سابقه عضویت در صندوق دارند، همچنین ۴۵ نفر (۲۲ درصد) بین ۳ تا ۶ سال، ۴۸ نفر بین ۶ تا ۹ سال و ۵۰ نفر (۲۴/۴ درصد) بیشتر از ۹ سال سابقه عضویت در این صندوق‌ها را دارند. میانگین سابقه عضویت اعضا، ۶/۳۵ سال است. کمترین سابقه عضویت ۱ سال و بیشترین سابقه عضویت ۱۲ سال می‌باشد. بیشترین فراوانی مربوط به اعضا با سابقه کمتر از ۳ سال است. این پژوهش نشان می‌دهد که اعضا این صندوق‌ها موفق به دریافت چندین نوبت وام از صندوق شده‌اند. بیشترین فراوانی (۷۶/۶ درصد) مربوط به افرادی است که کمتر از ۵ مرتبه از صندوق وام گرفته‌اند. کمترین مقدار صفر مرتبه و بیشترین مقدار ۱۱ مرتبه می‌باشد. همچنین میانگین تعداد وام دریافتی توسط اعضا ۳/۵۷ مرتبه است. این تحقیق نشان می‌دهد که مدت انتظار برای دریافت وام از صندوق به‌طور میانگین ۳/۷۷ ماه است. بیشترین مدت انتظار ۲۰ ماه و کمترین مدت انتظار صفر می‌باشد. از آنجا که در این صندوق‌ها بیش از یک بار وام به اعضا پرداخت شده است، برای سوال میزان وام، مبلغ آخرین وام دریافتی در نظر گرفته شد. نتیجه نشان داد که ۳۴ نفر (۱۶/۶ درصد) کمتر از ۵ میلیون ریال، ۹۳ نفر (۴۵/۴ درصد) بین ۵ تا ۱۰ میلیون ریال، ۴۲ نفر (۲۰/۵ درصد) بین ۱۰ تا ۱۵ میلیون ریال و ۲۱ نفر (۱۰/۲ درصد) بین ۱۵ تا ۲۰ میلیون ریال وام دریافت کرده‌اند و میانگین وام‌های دریافتی ۱۰/۱۶ میلیون ریال می‌باشد. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که اعضا صندوق‌ها با استفاده از وام‌های دریافتی خود در زمینه‌های گوناگونی به فعالیت پرداخته‌اند. بیشتر فعالیت زنان عضو در زمینه کشاورزی و دامپروری (۵۶/۶ درصد) بوده است.

در این پژوهش با استفاده از چند سوال با پاسخ‌های بسته نظر اعضا در مورد فعالیت صندوق و همچنین فعالیت خودشان در صندوق پرسیده شد. در این نظرسنجی عضویت داوطلبانه در صندوق با کمترین ضریب تغییرات (۰/۰۹۰) اولویت اول و داشتن درآمد قبل از عضویت در صندوق با بیشترین ضریب تغییرات (۰/۴۷۲) اولویت آخر را به خود اختصاص داد. نتایج این پاسخ‌گویی در جدول زیر آمده است.

جدول ۵-۱- درصد پاسخ‌گویی اعضا به چگونگی فعالیت صندوق

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای	گویه‌ها
۱	۰/۰۹۰	۰/۲۶۶	۲/۹۵	عضویت داوطلبانه در صندوق
۲	۰/۱۴۹	۰/۴۲۳	۲/۸۳	رضایت از فعالیت صندوق
۳	۰/۱۶۳	۰/۴۶۴	۲/۸۴	تمایل به گسترش و ادامه فعالیت صندوق
۴	۰/۱۶۸	۰/۵	۲/۹۷	استقبال اهالی از فعالیت صندوق
۵	۰/۱۸۷	۰/۵۰۴	۲/۶۹	پرداخت منظم اقساط وام

اولین همایش ملی زن و توسعه پایدار روستایی

۶	۰/۲۱۶	۰/۵۶۴	۲/۶۱	برگزاری جلسات مرتب و منظم صندوق
۷	۰/۲۱۹	۰/۶۳۶	۲/۹۰	اعتماد به مسئولین صندوق
۸	۰/۲۳۱	۰/۶۱۰	۲/۶۳	شرکت در جلسات و انتخابات صندوق
۹	۰/۲۴۷	۰/۶۳۰	۲/۵۵	نظارت صندوق بر فعالیت اعضا
۱۰	۰/۲۵۰	۰/۶۳۲	۲/۵۲	توانایی بازپرداخت اقساط وام
۱۱	۰/۲۵۳	۰/۶۵۶	۲/۵۹	کمک خانواده در فعالیتهای اعضا
۱۲	۰/۲۸۰	۰/۶۹۰	۲/۴۶	داشتن اطلاعات کافی از فعالیت صندوق
۱۳	۰/۳۰۷	۰/۷۲۳	۲/۳۵	ارائه پیشنهادات و تجارب در جلسات صندوق
۱۴	۰/۳۱۲	۰/۷۴۶	۲/۳۹	گفتگو با زنان روستایی در مورد مزایای صندوق
۱۵	۰/۳۸۰	۰/۸۴۲	۲/۲۱	آگاهی از شرایط صندوق قبل از عضویت
۱۶	۰/۴۷۲	۰/۸۶۰	۱/۸۲	داشتن درآمد قبل از عضویت در صندوق

مطابق جدول ۵-۲ میانگین رتبه‌ای نگرش اعضا در مورد آثار صندوق‌های اعتبارات خرد، بین ۲/۷۹ و ۰/۹۲ متغیر است. به بیان دیگر متغیر رضایت زنان از عضویت در صندوق با کمترین ضریب تغییرات که معادل ۰/۱۷۷۸ می‌باشد، بیشترین سهم و متغیر ارائه نشریات ترویجی در صندوق با بیشترین ضریب تغییرات (۰/۴۷۳۴)، کمترین سهم را دارند.

جدول ۵-۲ درصد پاسخ‌گویی زنان روستایی عضو صندوق اعتبارات خرد به سوالات مربوط به آثار فعالیت صندوق

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	گویه‌ها
۱	۰/۱۷۷۸	۰/۴۹۶	۲/۷۹	رضایت زنان از عضویت در صندوق
۲	۰/۲۱۹۳	۰/۵۶۸	۲/۵۹	همکاری خانواده در فعالیت زنان
۳	۰/۲۵۷۴	۰/۶۵۴	۲/۵۴	آشنایی زنان با دریافت و بازپرداخت وام
۴	۰/۲۶۹۰	۰/۶۵۹	۲/۴۵	افزایش دسترسی به وام و اعتبار
۵	۰/۲۶۵۸	۰/۶۵۴	۲/۴۶	اختیار کامل زنان در استفاده از وام‌ها
۶	۰/۲۸۳۷	۰/۷۱۲	۲/۵۱	بهبود باورهای زنان به توانایی‌های خود
۷	۰/۲۹۴۰	۰/۶۸۵	۲/۳۳	افزایش توانایی زنان در استفاده از وام
۸	۰/۳۰۰۴	۰/۷۰۰	۲/۳۱	ایجاد روحیه کار و تلاش در زنان عضو
۹	۰/۳۰۶۵	۰/۶۹۹	۲/۲۸	افزایش قدرت تصمیم‌گیری زنان در خانه
۱۰	۰/۳۲۳۷	۰/۷۴۳	۲/۲۷	بهبود باورهای عمومی به توانایی‌های زنان
۱۱	۰/۳۲۸۱	۰/۷۳۵	۲/۲۴	تغییر نگرش خانواده نسبت به زنان
۱۲	۰/۳۳۰۱	۰/۷۸۹	۲/۳۹	بهبود ارتباطات بین زنان روستایی
۱۳	۰/۳۳۱۲	۰/۷۳۲	۲/۲۱	تغییر نگرش اهالی نسبت به زنان
۱۴	۰/۳۳۴۱	۰/۶۶۵	۱/۹۹	افزایش درآمد خانواده

اولین همایش ملی زن و توسعه پایدار روستایی

۱۵	۰/۳۴۴۵	۰/۷۸۹	۲/۲۹	آشنایی زنان با تسهیلات درآمدزا
۱۶	۰/۳۴۷۹	۰/۷۴۸	۲/۱۵	افزایش قدرت تصمیم‌گیری زنان در روستا
۱۷	۰/۳۵۰۷	۰/۷۲۶	۲/۰۷	افزایش پس انداز خانواده
۱۸	۰/۳۵۷۲	۰/۷۶۱	۲/۱۲	کاهش بیکاری زنان روستایی
۱۹	۰/۳۷۰۵	۰/۷۶۷	۲/۰۷	استقلال مالی و خودکفایی زنان عضو
۲۰	۰/۳۸۹۰	۰/۷۷۸	۲	آشنایی با شغل های جدید در روستا
۲۱	۰/۳۹۳۳	۰/۸۳۰	۲/۱۱	افزایش تمایل زنان به کارهای گروهی
۲۲	۰/۳۹۴۵	۰/۷۸۹	۲	افزایش هزینه‌های تحصیل و ازدواج
۲۳	۰/۴۰۲۱	۰/۷۷۲	۱/۹۲	برطرف شدن نیازهای مالی خانواده
۲۴	۰/۴۰۵۲	۰/۷۷۸	۱/۹۲	افزایش قدرت خرید خانواده
۲۵	۰/۴۱۶۴	۰/۸۱۲	۱/۹۵	افزایش دارایی های زنان در خانواده
۲۶	۰/۴۱۷۴	۰/۷۸۹	۱/۸۹	افزایش هزینه‌های خوراک و پوشاک
۲۷	۰/۴۲۱۰	۰/۷۷۹	۱/۸۵	افزایش شرکت زنان در انتخابات محلی
۲۸	۰/۴۲۴۱	۰/۸۷۸	۲/۰۷	بهبود ارتباطات بین زنان و کارشناسان
۲۹	۰/۴۴۵۵	۰/۷۹۳	۱/۷۸	افزایش مشارکت زنان در عمران روستا
۲۹	۰/۴۴۵۵	۰/۷۹۳	۱/۷۸	مطالعه نشریه های ترویجی توسط اعضا
۳۰	۰/۴۵۷۳	۰/۶۲۲	۱/۳۶	افزایش مصرف کالاهای غیر ضروری خانواده
۳۱	۰/۴۷۳۴	۰/۷۴۸	۱/۵۸	ارائه نشریه های آموزشی ترویجی به اعضا

۲-۵- تحلیل عاملی^۱ آثار مختلف صندوق‌های اعتبارات خرد بر توانمندی‌های زنان روستایی

به منظور پی بردن به متغیرهای زیربنایی یک پدیده یا تلخیص مجموعه‌ای از داده‌ها از روش تحلیل عاملی استفاده می‌شود. در این روش، وجه مشترک متغیرها با توجه به واریانس مشترک شناسایی و توسط محقق نامگذاری می‌شود. البته علی-رغم توانمندی این روش در تحلیل داده‌ها، امکان استفاده از آن در هر شرایطی وجود ندارد و داده‌هایی در این تحلیل استفاده می‌شوند که شایستگی لازم را داشته باشند. بدین منظور از آزمون بارتلت^۲ و شاخص KMO^۳ استفاده می‌نمایند. شاخص KMO شاخصی از کفایت نمونه‌گیری است که کوچک بودن همبستگی جزئی بین متغیرها را بررسی می‌کند. دامنه آن بین صفر و یک است و هرچه مقدار آن به یک نزدیک باشد گویای مناسب بودن داده‌های مورد نظر برای تحلیل عاملی است. به عبارت دیگر چنانچه مقدار این شاخص بالاتر از ۰/۵ باشد با اطمینان می‌توان از تحلیل عاملی استفاده کرد. این ضریب با توجه به جدول ۳-۱۹، برای عوامل این تحقیق برابر ۰/۸۸۲ بوده که رقم مناسبی است. از سوی دیگر سطح معنی‌داری آزمون بارتلت نیز برابر ۰/۰۰۰ است (کوچکتر از ۵ درصد). بنابراین تحلیل عاملی برای شناسایی ساختار مناسب است و در سطح ۹۹ درصد معنی‌دار می‌باشد.

^۱ Factor analysis^۲ Bartlett's Test of Sphericity^۳ Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy

اولین همایش ملی زن و توسعه پایدار روستایی

جدول ۵-۳- مقدار شاخص KMO و آزمون بارتلت، مربوط به تاثیر صندوق اعتبارات خرد بر توانمندی‌های زنان روستایی

مقدار	نام آزمون
۰/۸۸۲	KMO
۲۲۹۶/۴۱۶	Bartlett
۰/۰۰۰	Sig

پس از اطمینان از مناسب بودن داده‌ها و انجام تحلیل عاملی، از چرخش واریانس برای دستیابی به عامل‌های معنی‌دار استفاده شد. عوامل استخراج شده در جدول ۳-۲۰ نشان داده شده است. این عوامل مجموعاً ۵۱/۰۱۳ درصد واریانس مربوط به تأثیر صندوق اعتبارات خرد بر توانمندی‌های زنان روستایی را تبیین می‌کنند.

جدول ۵-۴- عوامل اصلی تحقیق، مقدار ویژه و درصد واریانس هر کدام و درصد تجمعی

ردیف	نام عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد تجمعی
۱	توانمندی‌های اقتصادی	۵/۱۱۸	۲۰/۴۷۱	۲۰/۴۷۱
۲	توانمندی‌های اجتماعی	۴/۸۸۰	۱۹/۵۱۹	۳۹/۹۹۰
۳	توانمندی‌های فرهنگی (آموزشی)	۲/۷۵۶	۱۱/۰۲۳	۵۱/۰۱۳

وضعیت بارگذاری عامل‌ها پس از چرخش، بر مبنای قرار گرفتن متغیرها با بار عاملی بزرگتر از ۰/۵ در جدول ۳-۲۱ آمده است.

جدول ۳-۲۱- عوامل اصلی تحقیق و متغیرهای مربوطه و بار عاملی آنها

اولویت	نام عامل	متغیرها	بار عاملی
اول	توانمندی‌های اقتصادی	هزینه‌های مصرف خانواده	۰/۷۳۳
		درآمد خانواده	۰/۸۰۲
		خودکفایی مالی زنان	۰/۶۹۴
		پس‌انداز خانواده	۰/۶۹۲
		قدرت خرید خانواده	۰/۷۵۶
		دارایی‌های زنان در خانواده	۰/۵۵۸
		عمران و آبادانی روستا	۰/۵۶۵
دوم	توانمندی‌های اجتماعی	تغییر نگرش مردم نسبت به زنان	۰/۶۲۵
		قدرت تصمیم‌گیری زنان	۰/۶۶۶
		توانایی زنان در دریافت و استفاده از اعتبارات	۰/۷۵۷
		روحیه کار و تلاش در روستا	۰/۵۲۰
		باورهای عمومی نسبت به زنان روستایی	۰/۶۹۳
		خودباوری زنان روستایی	۰/۷۸۷

اولین همایش ملی زن و توسعه پایدار روستایی

سوم	توانمندی‌های فرهنگی (آموزشی)	ارتباطات بین زنان روستایی
۰/۷۵۳		ارتباطات بین زنان روستایی
۰/۶۵۴		استفاده و بکارگیری نشریات ترویجی
۰/۵۲۱		آشنایی با کسب و کارهای جدید
۰/۶۳۳		جلوگیری از مصارف غیر ضروری در خانواده
۰/۵۰۸		ارتباط با کارشناسان کشاورزی

سه عامل کلیدی که مهمترین اثرات صندوق اعتبارات خرد را تشکیل می‌دهند عبارتند از: عامل اول؛ توانمندی‌های اقتصادی: این عامل به تنهایی ۲۰/۴۷۱ درصد از تغییرات واریانس کل اثرات صندوق اعتبارات خرد را تبیین می‌کند و در اولویت اول قرار دارد. در این عامل ۷ متغیر با بار عاملی بیش از ۰/۵ ایفای نقش کرده‌اند که عبارتند از: هزینه‌های مصرف خانواده، درآمد خانواده، پس‌انداز خانواده، خودکفایی مالی زنان، قدرت خرید خانواده، دارایی‌های زنان در خانواده و عمران و آبادانی روستا.

عامل دوم؛ توانمندی‌های اجتماعی: این عامل به تنهایی ۱۹/۵۱۹ درصد از تغییرات واریانس کل اثرات صندوق اعتبارات خرد را تبیین می‌کند و در اولویت دوم قرار دارد. در این عامل ۷ متغیر با بار عاملی بیش از ۰/۵ ایفای نقش کرده‌اند که عبارتند از: نگرش مردم نسبت به زنان، قدرت تصمیم‌گیری زنان، توانایی زنان در دریافت و استفاده از اعتبارات، روحیه کار و تلاش در روستا، باورهای عمومی نسبت به زنان و ارتباطات بین زنان روستایی.

عامل سوم؛ توانمندی‌های فرهنگی (آموزشی): این عامل به تنهایی ۱۱/۰۲۳ درصد از تغییرات واریانس کل اثرات صندوق اعتبارات خرد را تبیین می‌کند و در اولویت سوم قرار دارد. در این عامل ۴ متغیر با بار عاملی بیش از ۰/۵ ایفای نقش کرده‌اند که عبارتند از: استفاده و بکارگیری نشریات ترویجی، آشنایی با کسب و کارهای جدید، جلوگیری از مصارف غیر ضروری در خانواده و ارتباط زنان روستایی با کارشناسان کشاورزی.

۵-۳- جمع‌بندی و پیشنهاد

همان‌طور که در تحلیل عاملی مشخص گردیده است فعالیت زنان روستایی در قالب عضویت در صندوق‌های اعتبارات خرد توانسته است بر توانمندی‌های آنان تأثیر بگذارد. به‌کارگیری وام‌های دریافتی از صندوق در کسب و کارهای کوچک به-ویژه کشاورزی، موجب افزایش توانمندی‌های اقتصادی زنان روستایی شده است. چنانچه از نتایج این تحلیل برمی‌آید شاخص‌های توانمندی اقتصادی بیشترین سهم را در تبیین واریانس کل نشان می‌دهند. به‌علاوه در کنار این توانایی‌ها توانمندی‌های اجتماعی زنان روستایی نیز تحت تأثیر بوده است و آنان توانسته‌اند در خانه و جامعه محلی بیشتر از قبل تأثیرگذار باشند. خودباوری، افزایش قدرت تصمیم‌گیری، تغییر در نگرش منفی مردم محلی و حتی خانواده به توانایی‌های زنان از جمله شاخص‌هایی است که نشان دهنده افزایش توانمندی‌های زنان روستایی عضو می‌باشد. توانمندی‌های فرهنگی یا آموزشی کمتر تحت تأثیر فعالیت صندوق‌ها بوده است. این صندوق‌ها علی‌رغم اهداف اولیه تشکیل، کمتر به آموزش اعضا خود پرداخته‌اند و همچنین در آشنا نمودن آنها با کسب و کارهای جدید موفق عمل نکرده‌اند. درعین حال یکی از دلایل مهم موفقیت صندوق‌ها در تجارب کشورهای دیگر، استفاده از ضمانت‌های گروهی در اعطای تسهیلات می‌باشد. درحالی‌که در صندوق‌های اعتبارات خرد استان همدان ضمانت گروهی و اعطای تسهیلات به افراد در قالب گروه‌ها به مرور زمان کم‌رنگ شده است. و بازپرداخت وام‌ها بر اساس اعتماد و اطمینان به افراد قرار گرفته. این امر موجب بروز مشکلاتی در بازگشت سرمایه به صندوق شده است.

اولین همایش ملی زن و توسعه پایدار روستایی

با توجه به نتایج این تحقیق، به منظور مدیریت بهتر طرح صندوق‌های اعتبارات خرد و استفاده بهتر اعضا از این موقعیت موارد زیر پیشنهاد می‌شود:

- ۱- با توجه به این که این طرح در حیطه نظارتی سازمان جهاد کشاورزی استان‌ها می‌باشد، لازم است آموزش‌های ترویجی ویژه زنان روستایی از طرف این سازمان برای اعضا صندوق‌ها برگزار شود. این آموزش‌ها می‌تواند با هماهنگی سازمان فنی حرفه‌ای و در راستای معرفی مشاغل کوچک درآمدزا، کارآفرینی، بازاریابی، مشاغل خانگی و برگزاری بازدیدهای متنوع و دیگر موارد برنامه‌ریزی شود.
- ۲- آموزش دوره‌ای اعضا هیأت مدیره این صندوق‌ها در راستای فنون حسابداری و ثبت اطلاعات و مشخصات مربوط به اعضا، وام‌ها و پس‌اندازهای آنان، می‌تواند موجب تسلط و مهارت بیشتر آنها در اداره امور صندوق‌ها شود.
- ۳- تخصیص اعتبارات اشتغالزایی به این صندوق‌ها می‌تواند یکی از راههای تجهیز منابع برای آنها باشد.
- ۴- ترغیب و تشویق اعضا به کارهای گروهی و اولویت به طرح‌های اشتغالی گروهی در اعطای تسهیلات کم‌بهره یکی از روش‌هایی است که می‌تواند توانمندی‌های اجتماعی زنان را ارتقاء بخشد.
- ۵- از آنجا که نظارت هیأت مدیره بر فعالیت اعضا و نحوه مصرف وام، نمی‌تواند ضمانت مناسبی برای بازپرداخت‌ها باشد، اجرای نظارت گروهی در صندوق‌ها راهکار مناسبی برای مدیریت بهتر منابع در آنهاست.
- ۶- اجرای ضمانت گروهی در اعطای تسهیلات می‌تواند مشکلات بوجود آمده در بازگشت سرمایه به صندوق‌ها را برطرف کند.
- ۷- حضور بیشتر کارشناسان ترویجی سازمان جهاد کشاورزی در این صندوق‌ها می‌تواند در انعکاس مشکلات آنها به نهادهای مربوطه و همچنین ارائه راهکارهای جدید به آنان موثر باشد.

۶- منابع

- اساسنامه صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی، ۱۳۸۶، دفتر امور زنان روستایی و عشایری، وزارت جهاد کشاورزی
- بختیاری، صادق، ۱۳۸۹، *مالیه خرد راهکاری برای افزایش تولید بخش کشاورزی و کاهش فقر روستایی*، دانش و توسعه (علمی- پژوهشی)، سال هفدهم، شماره ۳۰، بهار ۱۳۸۹، ص ۲۱-۱
- بهرامی، رحمت‌اله، ۱۳۸۹، *چالش‌های عمده توسعه روستایی: مطالعه موردی استان کردستان*، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۹۸، ص ۱۴۲-۱۲۵
- حسن‌زاده، علی. ازوجی، علاءالدین و قوبدل، صالح (۱۳۸۵). *بررسی آثار اعتبارات خرد: کاهش فقر و نابرابری‌های درآمدی*. اقتصاد اسلامی، سال ششم، بهار ۱۳۸۵، ص ۶۹-۴۵
- حسن‌زاده، علی و قوبدل، صالح (۱۳۸۴). *چالش‌های تأمین مالی خرد روستایی در ایران- مقایسه تطبیقی صندوق‌های قرض‌الحسنه روستایی و گرامین بانک بنگلادش*. اقتصاد کشاورزی و توسعه. بهار ۱۳۸۴. شماره ۴۹، ص ۱۶۸-۱۴۱
- خزاعی، علی (۱۳۷۸)، *صندوق مشارکت زنان روستایی*، فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه، سال هفتم، شماره ۲۶، ص ۲۵۹-۲۴۵
- رحمانی، مریم؛ رفیع‌پور گاوکانی، سعید؛ زند رضوی، سیامک؛ ادیبی، مهدی و ربانی، علی (۱۳۸۹) *اثر اعتبارات خرد بر مدیریت بحران: مطالعه موردی صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی پشت رود بم*، فصلنامه روستا و توسعه، پاییز ۱۳۸۹، شماره ۳، ص ۵۱/۸۳
- رستمی، فرحناز (۱۳۸۵)، *زنان روستایی و صندوق اعتبارات خرد*، مجله پیام زن، شماره ۱۷۳، مرداد ۱۳۸۵، ص ۵۱-۴۸

اولین همایش ملی زن و توسعه پایدار روستایی

- زرافشانی، کیومرث؛ علی‌بیگی، امیرحسین و فقیری، مژگان (۱۳۹۱)، رتبه‌بندی صندوق‌های اعتبارات خرد بر اساس توانمندسازی زنان روستایی استان کرمانشاه، زن در توسعه و سیاست، دوره دهم، شماره ۱، بهار ۱۳۹۱، ص ۱۰۵/۱۲۴
- سعدی، حشمت‌اله و عرب‌مازار، عباس (۱۳۸۴)، نقش اعتبارات خرد در توانمندسازی زنان روستایی: تجربه بانک کشاورزی، مجموعه مقالات سمینار اعتبارات خرد، توسعه و فقرزدایی، آذر ۱۳۸۴
- طالب، مهدی و نجفی‌اصل، زهره (۱۳۸۶)، پیامد اعتبارات خرد روستایی بر توانمندسازی اقتصادی زنان سرپرست خانوار: نگاهی به نتایج طرح حضرت زینب کبری (س) در روستاهای بوئین زهرا، فصلنامه روستا و توسعه، سال دهم، شماره ۳، پاییز ۱۳۸۶
- علاء‌الدینی، پویا و جلالی‌موسوی، آزاده (۱۳۸۹)، ارزیابی اثربخشی برنامه پشتیبانی خدمات مالی خرد و صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی در ایران، توسعه روستایی، دوره دوم، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۳۸۹، ص ۶۱-۷۶
- فقیری، مژگان و زرافشانی، کیومرث (۱۳۹۰)، بررسی اثربخشی صندوق اعتبارات خرد در توانمندسازی زنان روستایی شهرستان کنگاور با استفاده از نقشه‌های ذهنی: مطالعه موردی روستای فوش، اولین کنگره ملی علوم و فناوریهای نوین کشاورزی، دانشگاه زنجان، شهریور ۱۳۹۰
- قدیری، مجتبی و یاری‌حصار، ارسطو (۱۳۸۷)، بررسی محدودیت‌ها و چالش‌های توسعه اقتصادی روستاهای کشور، نشریه جهاد، خرداد و شهریور ۱۳۸۷، شماره ۲۸۳ و ۲۸۴، ص ۸۳-۶۴
- مافی، فرزانه (۱۳۸۶)، نظام اعتبارات خرد راهکار عملی توانمندسازی دهکهای پایین درآمدی در پذیرش سهام عدالت، معاونت پژوهش‌های اقتصادی، مرکز استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام
- مداحی، مهری (۱۳۹۰)، بررسی اثربخشی صندوق‌های اعتبارات خرد در چهار استان خراسان رضوی، کرمانشاه، مازندران و هرمزگان، دومین همایش علمی ترویجی و توسعه کشاورزی جهاد، سال ۳۰، شماره ۳۰۱ و ۳۰۲، ص ۹۸-۱۴۰
- معظمی، میترا؛ رحیمی، عباس و طایفه حیدری، اعظم (۱۳۸۴)، بررسی پوشش پایداری برنامه‌های اعتبارات خرد: مطالعه موردی صندوق اعتبار خرد زنان روستایی، مجموعه مقالات سمینار اعتبارات خرد، توسعه روستایی و فقرزدایی، تهران، آذر ۱۳۸۴
- نادری مهدنی، کریم (۱۳۸۱)، اعتبارات، سرمایه و توسعه صنایع روستایی، نشریه جهاد، سال ۲۲، شماره ۲۴۸ و ۲۴۹، فروردین و اردیبهشت ۱۳۸۱، ص ۴۱-۳۴
- نجفی، میترا (۱۳۸۶)، ارزشیابی مشارکتی طرح صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی، سازمان تات، معاونت ترویج و آموزش، گروه اطلاع‌رسانی و ارتباطات علمی پژوهشی، وزارت جهاد کشاورزی
- یعقوبی، جعفر (۱۳۸۴)، بررسی اثرات اعتبارات خرد بر اشتغال زنان روستایی استان زنجان، نشریه زن در توسعه و سیاست، بهار ۱۳۸۴، شماره ۱۱ ص ۱۴۶-۱۲۵

-Fasoranti.M.M, (۲۰۱۰),” *The influence of micro-credit on poverty alleviation among rural dwellers : Acase study of AKOKO North West Local Government Area of ONDO State*”. Africa journal of Business Management. Vol.۴(۸), pp.۱۴۳۸-۱۴۴۶,۱۸ july, ۲۰۱۰

-Li,Xia.Gan,Christofer.Hu,Baiding, (۲۰۱۱),” *Accessibility to microcredit by chinese rural households*”. Journal of Asian Economics ۲۲(۲۰۱۱), pp. ۲۳۵-۲۴۶

-Panjaitan-Driodisuryo,Rosintan D.M, Cloud,Kathleen. (۱۹۹۹). “ *Gender, Self – employment and microcredit programs an Indonesian case study*”. The Quarterly Review of ECONOMICS AND finance ۳۹(۱۹۹۹). Pp. ۷۶۹-۷۷۹

-Pith, Mark M. Khandker, Shahidur R. (۲۰۰۳). ” *Household and intrahousehold impact of the Grameen Bank and similar Targeted credit programs in Bangladesh*”. World Bank, discussion paper, ۳۲۰.

-Pith, Mark M. Khandker, Shahidur R. Cartwright, Jennifer.(۲۰۰۳), “Dose Micro-credit Empower Women? Evidence from Bangladesh”. World Bank Policy Research Working Paper ۲۹۹۸, March ۲۰۰۳

-Satiabama,K. (۲۰۱۰). “ Rural women empowerment and entrepreneurship development”. Research scholar, Development of Political Science and Development Administration, Ganhigram Rural Institute, Dindigul District, April ۲۰۱۰